

ACC. N:R M.6518:1-20

Landskap: Skåne

Upptecknat av: Emil Jönsson

Härad: Luggude

Adress: Tornborg

Socken: Wäby

Berättat av: Susanne

Uppteckningsår: 1940

Född år 1861 i Wäby

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Svar på frågelista S.U.F. 26, Ond fot etc.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R 6518:1-20

Landskap: Skåne

Upptecknat av: Emil Jönsson

Härad: Luggude

Adress: Hornborg

Socken: Wäby

Berättat av: Svensson

Uppteckningsår: 1940

Född år 1867 i Wäby

Kompleterande upplysningar till L. U. F. 24  
jmf. rec. N: r 6479!

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

ACC. N:R. M. 6518:1-20

Landskap:

Skåne

Upptecknat av:

Emil Jönsson

Härad:

Luggude

Adress:

Hornsborg

Socken:

Wäsby

Berättat av:

Jens anner

Uppteckningsår:

1940

Född år

1861i WäsbyLUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Uppteckningen rör sig om: Ond fot, ont mot, ont möte, ond hand, god hand, ont håll, ont öga, ond tunga, håga.

1. Man har berättat om 'ond fot', men denna, så väl som de övriga frågorna, är i sig en vidskräpelig föreställning, som på visst sätt äger sammanhang med varandra. Men i varje fall är det inte bara inbillning och fantasi, utan alla dessa benämningar: Ond fot, ont mot, ont möte, o. s. v. hava icke allenast av enskilda iakttagits, utan äro av större allmänhet observerade såsom en slags inverkan på den personens framträdande, såsom ont eller gott. Detta säregna, såsom alltid visar sig, icke endast av en händelse, utan såsom en egenskap hos den människan, som har någon av

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

uppräknade onda eller goda sidor. De flesta per-  
soner, som av andra höllos för att ha någon av dessa  
onda eller goda egenskaper, visste också själva med  
sig, att de hade sådana. Men det kunde verka både  
till fördel och nackdel. Alltså det menas med ord  
"got", att den som hade sådan, så märktes alltid  
någon nischällighet eller till och med olycka, der  
den personens, antingen passerat eller haft med själ-  
va saken eller ärendet att göra. Derigenom blev  
han eller hon icke gärna sedd om icke rent av av-  
skydd eller fruktad. Detta kom han snart under-  
fund med och kunde få lida mycket derigenom.  
Men der funnos också de, som begagnade sig  
av sitt vidskepliga rykte och av folkets fruktan.

Landskap: ..... Upptecknat av: .....  
Härad: ..... Adress: .....  
Socken: ..... Berättat av: .....  
Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

slog mynt, eller vunno stora fördelar. Ex..  
Mina Förelädrar berättade om en slagtare (i  
Väsby församling) som gick omkring och köpte  
kalvar, att om han erbjöd pris, och ingen hand  
blev, så antingen vantrevs, eller vantigast, dog  
kalven snart därefter. Slagtaren kallades därför  
för "kala-dön" (kalv-döden) och även "shöjaren" (som  
hårdt k). Shöjaren (shojaren) fick slagturen tillökt på  
sitt namn därför att han i medvetande om folks  
fruktan för honom, bjöd för litet pengar för kalvar-  
ne, på det han skulle förtjena så mycket mer. Detta  
fick man höra: Nu kommer "Shöjaren", för "guskyll"  
må ingen si (säga) ad här e nån kal (kalv). Sedan  
på 1845. Men på 1880 var en rik man (i en av kulla-  
~

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

socknarna) som brukade taga "mutor" av sådana personer som köpt hemmanet av sina föräldrar. På auktionen av lösören, brukade tillträdaren inropa hästar, redskap och kreatur till behov. De andre bönderna brukade ej dyrka upp priset högt, då sonen på stället bjöd, men denne, vi kunna kalla honom P. drev då alltid upp priset mycket högt. Man lät honom ibland ha sitt bud, men det bekymsade honom föga, och då köpte han så mycket tillträdaren hade behift. Man erbjöd honom pengar om han ville tåga eller avlägsna sig. Han kunde förmås att lämna det av honom inköpta, inropade, om han fick bra vinst. Således blev det en vana av P. att vid hemmans-avträdes auktioner fordra av tillträdaren en av honom bestämd sum-

Skriv endast på denna sida!

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

ma pengar om han skulle tiga eller avlägsna sig.  
Det blev inga småsummor, ett a två tusen kronor i  
bland. På en större gård begärde han fem tusen kronor.  
Det nekades, men P. köpte undan allt det nödvändiga  
ste och som han var "betrott" (vederhöftig) köpare så for-  
lade han det hem till sig. Hans egne söner fingo och  
mycket besvär och blev uthedna på sådana affärer,  
och några personer passade på och gav P. ett kok, stryk  
det och pyggel kallas, varav P. var sjuk i några da-  
gar, men dog och ingen blev åtalad, men sönerne  
endast begärde ett hundra kronor av en som sparkat  
P. Dessa två "kalv-döten" och P. sadet ha, ibland  
"ond fot" med sig, ibland "ond hand" med sig. 2. Otvi-  
velaktigt var det som kallades "ond fot", själv förvärvat,

Skriv endast på denna sida!

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

Men ett annat, i våra orter brukat uttryck "Häll" eller "Hällare", tycktes deremot vara, liksom "Legerhätta" vara onedfödt. 3, 4, 6. Likada som dessa med "ond fot", onest troddes utöva, var på mark, gröda och djuren. Seke på handarbeten, väv eller spinning m. m. De som onest fruktades för, i sådana arbeten kallades, hava "onda ögon", eller ont "häll" (icke Häll) med sig, eller också troddes att de kunde "trolla", vilket senare och troddes om dem som sade ha "ond fot", "ond hand", m. m. 5. Jag vet inte om de hade något annat medel, att skydda sig emot personer med "ond fot", hand eller öga, än att söka någon klok eller trollkarl som visste råd deremot. De kunde väl spotta, korsa, sätta stål och grickelvar på många vis, men det brukade föga hjälpa.

Skriv endast på denna sida!



Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

7. Sådana personer, som hade rykte om sig att ha "ond hand, tung fot, troddes vara lämpliga att hantera kreatur, att dessa mårade, blev sjuka eller misshandlade. Ex. En gubbe som kallades Junda Nils gick nästan alltid och tigger. På en gård förbi torp var han en liten tid ryktare. Jag såg hur han bar vatten från kunnan, en spann i var hand. Han satte en spann till en kanna, men denna ville inte genast dricka. Då höllde han hela spannen över det stackars kreaturet, som fick ligga i det kalla vattnet och först kalldusch i vinters tid. När han slitit med att bära in vatten, hade ju varit klokt givit det till en annan ko, nu fick han gå efter mer. Denne gubbe hade sådan plats på flera andra gårdar i vår församling, men befans olämplig genom sin "ond hand" och "tunga fot".

Skriv endast på denna sida!

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

8. Man har och berättat om personer med "ont Håll",  
(icke Håll) med sig. I Övriga uttrycken: ond fot, ond hand,  
s. s. v. har icke sådan betydelse, och skillnaden är den, att  
den som har god, eller dålig håll med sig, drabbar det  
mäst honom själv. Man har vad man även skulle kunna  
kalla "tur eller otur". Tur är icke fråga om tur och re-  
tur, tur och ordning eller turister, ord som ingen människa  
kände, bland allmoget, 1845. En person som hade god  
"håll" med sig, kunde företa sig vilket han ville, så var  
alltid "lyckan bättre än tillsättet", som man sade när  
någon enfaldig lyckades, eller "blind höna finner också  
ett horn". D. v. s. utan att ha förståndigt förberedt, gick  
ändå bra. Däremot en person som hade "dåligt Håll"  
med sig, kunde icke vinna framgång i sina företag.

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

stora eller små. Men troddes tillika att dessa egen-  
skaper, eller vad man skall kalla dem, skulle vara  
smittosamma eller menligt inverka på andras gö-  
rande och lätande. Alla arbeten som en med dålig  
"Häll" gör, kuggar med sig, ja då vill den ej bita bra, råkar  
kugga i sten eller stubbe, den bräcks, eller ticknagg  
går sönder. Höra med hästar, hammar rycks av. Säll-  
skapet måste hjälpa. Efteråt sade: ja det kunde du  
väl tro när du var i sällskap med den som har all-  
tid dåligt "Häll" med sig. Alldeles tvärtom sade om  
den der hade "go häll" med sig. En särskild sort  
av "go häll" med sig, var sådana personer, som sa-  
des vara födda med "segerhätta" på. En i vår by  
var en rik bondes son som vi vilja kalla J. Den

Skriv endast på denna sida!

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

harnamorskan som biträdde vid hans födelse, berättade att han föddes med den kinnman om huvudet som kallas Legerhättan. Denne J. blev sjöman. Gjorde långresor, tjente många pengar, men förstärkte dem och dertill sitt fädernes-ärv. Led skeppskrottningen räddades. Hans bröder gingo på jagt och fingo intet, men J. behövde endast gå ut en timme så hade han antingen en präv eller hare. Hans bröder avundades honom för hans tur. Ett två tre så dog hans bror och arfde J. genast fyrtio-tusen kronor. Sen spelade han på lotteri, vann gång efter annan och till sist fem tusen kronor. I kortspel vann han nästan oupphörligt, men gjorde aldrig orätt d. v. s. aldrig falskt. Var aldrig sjuk, men dog av hjärtslag. Jag har och sett flera andra

Skriv endast på denna sida!

Landskap: ..... Upptecknat av: .....  
Härad: ..... Adress: .....  
Socken: ..... Berättat av: .....  
Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

11  
LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

som hast liknande "tur", men om dem har man  
väl sagt att de syntes vara fötta med segerhätta på,  
fastän ingen säkert hade reda på det som om  
förenämde. 10. Hur man kunde veta att en  
person hade ond fot, hand eller "Häll" (betyder närmast,  
sätt). Man kunde ju egentligen ingenting veta an-  
nat än, när samma misshälligheter upprepade sig, gång  
på gång, så väckte det uppmärksamhet och blev den  
personen känd der han "vändes fram", då det blev van-  
ligt att hans närvaro troddes vara orsaken till miss-  
hälligheterna. 11. Man talar ju visserligen något  
om den som har en "god hand" eller "god fot" med sig,  
men ej på långt när så mycket. Den är man ju  
ej heller rädd för. 12. Vad slags skada man skulle

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

anse att en ännu ej kyrktagen (kallades: Ingane köke)  
barnaföderska kunde vålla, för andra människor  
har jag aldrig hört, men väl vilka skador hon skulle  
vålla sig själv och barnet. Något påminner jag mig  
om att det var förbjudet för sådana kvinnor att gå ut  
på "kafferep" i byn eller annars ut och resa och ta barn-  
et med sig innan hon blivit kyrktagen. Om havande  
kvinnor mins gä, inte man föreställer sig att de  
kunde vålla skada genom att se på sår eller dylikt.  
Men deremot vad skada de vållade sig själv eller  
barnet, var många föreställningar och iakttagelser  
som ju ej hör hit. Ont möte var både i gamla ti-  
der och är ännu, något som hänger i, snart sagt  
alla menskor liksom onedvetet. I forna tider kanske

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

var man ändå mera instäld på att noga ge  
akt på vem eller vad man mötte, än i våra dagar.  
Säke alenast människor, utan även en mängd olika djur  
att möta var fatalt och till och med om endast en trase  
synnerligast om den var svart, hängde på grinden der  
man måste passera, ansågs som ett ont förbud.

Mötte man en orm, en katt, eller en med "ont öga", fot,  
"hand" var obehagligt, och om en orm, katt eller ekorre  
lopp tvärs över vägen, framför en som skulle färdas fram  
så vore det att anse som ett hinder i det man skulle  
uträtta. Än som om en spindel "hivade" sig upp eller  
ned, midt framför ansiktet, betydde obehag av något  
slag. Var spindeln mycket svart, beledade dödsfall  
i släkten. Ännu i våra dagar, tycker inte en jägare

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6518:1-20Landskap: SkåneUpptecknat av: Emil JönssonHärad: DugårdsAdress: KornboresSocken: WäsbyBerättat av: DeusammUppteckningsår: 1940Född år 1861i Wäsby14  
LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

om, att en hatt eller skorre springer tvärs över vägen eller stigen. Eller om en vid första möte får en glansmal härring, och många tro att det till och med bär dar "otur", bara första möte är ett gruntimmer, gammal eller ung. Men om första mötet blir en häst, ryttare eller körande, bärar det "tur" i förhållande. Man försökte skydda sig genom tre-spottning, eller av-vika ifrån vägen der man fick först syn på den man ansåg vara "ont möte". Godt möte gav man icke så mycket akt på, som de "onda möten". Dessa föreställningar om ont, eller godt möte, grasserade allmänt i Wäsby och kringliggande socknar, ännu i slutet på förra århundradet. Samma förhållande råder även här, i Hamneda och kringliggande socknar. Men här är också

Skriv endast på denna sida!



Landskap: SmålandUpptecknat av: Emil JönssonHärad: PannbergaAdress: TurnborgSocken: HamvedeBerättat av: JenssonUppteckningsår: 1940Född år 1867 i Wäby / K.D.LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

något som kallas för "Hågsa", och "Hågs-skål" (uttalas Hockse-skål), som ingen i Skånska Kullasocknarna visste att tala om. Här förekommer det vid uppgörande av någon handel, då köparen ej kan uppmjukas eller upplejras, så mycket som säljaren önskar. Då, för att inte köparen skall överge hela affären och överflytta sina spekulationer på något annat, bjuder säljaren på traktering, och sådant kallas "Hockse-skål". Denna ska ju vara något att dricka av en eller annan sort. Meningen är att få köparen hågsad att ingå på de hårda villkor säljaren uppställt (slgit det i) kallas det. Ex. Jag kom till en bondgård, dagen innan Ljunghus-Exeaturs-marknad. Två främmande spekulanter

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

(För övrigt, den ene kusin med mannen på stället,) ville köpa hans oxar. De hade varit ute i gårdset och besett, och mätat kreaturen i fråga. Men skilnad var på köparens bud och säljarens begäran ("det han slat dem i"). Då inbjöds på kaffe och brännvin ("hock-seshål"). Köparne jämkade sig något, gingo åter ut och tittade på oxarna, men åter bjöt säljaren på mer kaffe och brännvin ("gök"). Jag hade ju också sett på oxarna och kallade säljaren å sido och tyckte att han kunde ta, antaga, det erbjudna priset men han menade att han skulle ha mera. Jag gick hem. Men dagen efter, på marknaden, förlorade köparne 35 kronor under den summa jag velat säljaren skulle antagit. Således fick han

Skriv endast på denna sida!

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

bera betalt för sin "Hogseshål". Det som är mot-  
satsen till hogsskål är "lik-köp". Det tillkommer  
alltid säljaren att bjuda då han får pengar på  
marknaden och även hemma, övergår det från  
hogsskål till "lik-köp" (lik-tjöv) då parterna kommit  
överens och pengar lämnas. Men hogsskål kan bju-  
das på en marknad också, med eller utan verkan  
på en spekulant, köpare. Många hade fyllt sig  
i vagnen på marknaden, just för att dy medelt  
liva upp humöret på någon spekulant och då var det  
ju på sätt och vis "Hogseshål". Men på de flesta mark-  
nader fick ej spritdrycker säljas, varför "Hogseshål"  
eller "lik-köp" dracks med caffè till vad verkan det  
hava kunde. Ty marknads-caffé var caffè endast

Skriv endast på denna sida!

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

till namnet, som framgår av en här i försam-  
lingarne gängse sägen: att vid marknader i Völta  
bruka de som ämna sälja caffè, sätta en caffè-  
böna i "röven" (ändan) på en "fröa" (groda) och släppa hen-  
ne (grodan) att simma i den förbiflytande Kolm-ån,  
varur sedan färdigt caffè hysas upp och behöver  
endast uppvärmas något. Men så kostade inte  
heller en kopp mer än 10 öre och ändå vankade en  
bulle och en skorpa, som tillbehör, för 40 år sen (1900)  
Efter några år steg priset till 12 öre. Men vid  
"krigs-åren" (14-18) steg priset till 80 öre och har med svårig-  
het kunnat nedbringats under 50 öre (1940)

Landskap: \_\_\_\_\_ Upptecknat av: \_\_\_\_\_

Härad: \_\_\_\_\_ Adress: \_\_\_\_\_

Socken: \_\_\_\_\_ Berättat av: \_\_\_\_\_

Uppteckningsår: \_\_\_\_\_ Född år \_\_\_\_\_ i \_\_\_\_\_

Kommentarier över "Ägg och äggleskar."

Man vill ha reda på, vad den personen kalla-  
des, som leveden förlorande eller sänkte vid  
äggvullnings-lekarne. Jo, den fick heta "ägg-fitta"  
och den som vid ledning, i sällskap med kam-  
rater, sist fick på sig skjortan vid påklädning-  
en, kallades "led-fitta". Detta uttryck Fitta,  
ansågs så nedsligt och bland även vulgare, såsom  
rent av ärkränkande tillmäle och om en  
person kallade en annan för en "fitta till karl",  
så svarades ofta med knytnäves-slag midt i  
ansiktet, så att näsan sprang i blod och ögonen  
igenervullnade. Om man kommer in på ka-  
pittlet om de gamles ökenamn på allting och alla

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. ....

Landskap: ..... Upptecknat av: .....

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: ..... Född år ..... i .....

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

måste man göra som och de gamle sade: 'bita  
huvudet av Skam' (bita hoden å skam). Skam = djävulen  
Ty grovheten och skamlösheten var rådande vid  
alla tillfälle och den eller de som kunde komma  
med de smutsigaste historierna, gåtor eller  
öknamn fick de måste skrattarne på sin sida,  
och ingen gjorde anmärkning, utan hellre be-  
rörde sådant. Därför har jag helst velat  
undvika gå in på detta scandal-kapitel,  
och vill ej gärna, utan särskild uppmaning  
skriva om de gamle bokligt okunnige fädernas  
så att säga, rent av, svaga sida.

Skriv endast på denna sida!